

Csáky S. Piroska

A kultúra őrzői. Hungarika gyűjtemények a Délvidéken

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz nem csökkenti a határon túli könyvtárak vállalt feladatát, hogy továbbra is a kultúra, a magyar kultúra őrzői legyenek. Az egyetemes magyarság számára is fontos a tudat, hogy a határon túli területeken, ahol magyarok élnek, a többség számára fontos a kultúrateremtés, a hagyományörzés. Az oktatási rendszer, az amatőr művelődési egyesületek mellett részt vállaltak a feladat megvalósításában eddig is, és részt vállálnak továbbra is a könyvtárak.

A Vajdaságban, vagy ahogyan sokan nevezik, a Délvidéken nem beszélhetünk kimondottan csak magyar könyvtárakról, hanem magyar állománnyal rendelkező könyvtárakat tartunk számon. Ha a könyvtárak tipológiáját nézzük, megállapíthatjuk, hogy minden könyvtártípusban található magyar állománnyal is rendelkező intézmény. A típusok feladatai között bizonyos átfedések vannak, mint például a népkönyvtárak és iskolai könyvtárak feladata vagy a szakkönyvtárak (speciális könyvtárak) és a felsőoktatási intézmények megfelelő kari (mezőgazdasági, orvostudományi stb.) könyvtárainak teendői között. Valamennyi könyvtártípusra jellemző kezd lenni a dokumentumcentrikusság helyett az információt nyújtó, a tájékoztatási funkciót előtérbe helyező törekvés. Az utóbbi években a délvidéki könyvtárakban is megindult a gépesített könyvtári rendszer kiépítése.

Általános gond a gyarapításban a magyar nyelvű dokumentumellátás megoldatlan helyzete. Ezt a problémát évek óta jelezzük, de megoldását csak országos szinten lehet megtalálni. A két ország közötti kulturális egyezmény része kell, hogy legyen.

Ezúttal a vajdasági magyar állománnyal rendelkező könyvtárak közül egy egyedülálló gyűjteményt szeretnék bemutatni, ez a gyűjtemény az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének könyvtára. Azért egyedülálló,

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

mert a feladatának megfelelően az állomány szinte kizárólag magyar nyelvű dokumentumokat tartalmaz (mintegy 99 százalékban).

Alapítási éve négy évvel előbbre telhető, mint magának a tanszéknek a megalapítása. A belgrádi egyetem részeként alakult meg Újvidéken a Bölcsészettudományi Kar 1954-ben azzal a feladattal, hogy a Vajdaságban élő nemzetiségek nyelvén is nyisson tanszékeket, amint erre adottak lesznek a feltételek. Néhány évvel később, 1957-ben az újonnan alakult karra magyar könyvek érkeztek Budapestről: az OSZK-ból és az Akadémia könyvtárából. Ezeket a könyveket a kezdettől fogva külön leltárkönyvben vették nyilván tartásba. Ezzel magyarázható, hogy amikor a tanszék megnyitotta kapuit az első nemzedék előtt 1959 októberében, már több mint 4000 dokumentum volt a könyvtárban.

Típusát nézve egyetemi könyvtár, helyi szóhasználattal szeminárium könyvtár, az egyetemi könyvtárak funkcióival (tájékoztatás, oktatás, nevelés, kutatás). Könyvtárosa egyetemi végzettségű (magyar nyelv és irodalom szakos), könyvtáros szakvizsgával. A mostani könyvtáros emellett könyvtár szakot is végzett. Furcsa jellemzője a könyvtárnak, hogy egyszemélyes. Egyetlen könyvtárosa végzi a gyarapítást, az állományba vételt, a feltárást, a tájékoztatást, a kölcsönzést. Csak a raktári térben dolgozik két kisegítő könyvtáros, akik a kar tizenöt szeminárium könyvtárának állományát mozgatják. Nem könnyű munka, hiszen rendkívül nagy a kölcsönzött könyvek száma. Tanszékünk nem tartozik a nagy hallgatói létszámú tanszékek közé, mégis a legnagyobb forgalmat bonyolítja le, ami a kölcsönzést illeti. Évente 30 hallgató iratkozik be, mellettük olvasókként tartjuk nyilván a tanárokat, kutatókat és más érdeklődőket. Összesen mintegy 400 használót számolhatunk.

Érdeemes néhány szót szólni a könyvtár épületéről is. Az alapítás idején nem megfelelő helyen, átalakított épületben helyezték el a dokumentumokat. Bank, szálloda, majd ismét bank volt az épület, kevés helyiség, folyosók labirintusa. Magas, üvegezett szekrényekben tárolták a könyveket a folyosókon, a tanárok szobájában, a tantermekben. Több mint húsz évig volt ebben az épületben. A '80-as években új épületet kapott a Bölcsészettudományi Kar és a könyvtára is. Ezt már kimondottan erre a célra építették, a könyvtárosok is megfogalmazták igényeiket. Sajnos, a belsőépítészek nem sokat valósítottak meg az általuk megálmodott modern, funkcionális könyvtári elhelyezésből.

A kölcsönzötér (háttérben a lift)

Az állomány egésze a negyedik emeleti tetőtérben kapott helyet, de szerencsére biztosították a vízszintes és függőleges anyagmozgatást (futószalag, lift a raktárból a harmadik emeleti kölcsönzötérbe).

Az állomány összetétele hagyományos és nem hagyományos dokumentumokból (hangzó anyag, videó, CD stb.) áll.

Gyűjtőköre azért tekinthető egyedülállónak, mert a magyar nyelv és irodalom oktatásához szükséges szak- és szépirodalom mellett egyéb hungarikumokat is gyűjt a magyar történelem, művelődéstörténet, néprajz, pedagógia és pszichológia szakterületéről. Elsősorban magyar nyelven megjelent művekről van szó, és csak a határterületekről, a fordításirodalom tanulmányozásához szükséges műveket találjuk más nyelven (angol, német, francia és a magyar írók művei fordításban, szerb nyelven is.)

Az állomány 2004 júniusában meghaladta a 47 000 kötetet, cím szerint 460 időszaki kiadványt (hiányos és teljes évfolyamokat, az utóbbiak közt az indulástól meglevőket [Magyar Nyelvőr, Nyugat, Kalangya, Híd]), több mint 100 irodalmi jellegű videoszalagot, CD-t tartalmaz. A hangzó anyag (irodalmi hanglemezek, szalagok) ma már inkább muzeális értéket képeznek.

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

Az állomány elhelyezése kettős. Az olvasóteremben kaptak helyet a kézi-könyvek és a leggyakrabban keresett alaplívek irodalomból, nyelvészetből, magyar történelemből, művelődéstörténetből, valamint az új könyvek addig, amíg a feldolgozási folyamat tart, és csak utána kerülnek a raktári térbe, ahol numerus currens (folyamatos sorszámozás) alapján kapják meg állandó helyüket. A raktári jelzet betű és szám kombinációja. A **H** megkülönböztető betű jelöli a hungarikum elnevezést (**I** – történelem, **N** – német, **S** – szlavisztika stb.).

A gyarapítás nagy gondot okozott az elmúlt tíz évben. A gyarapítási módok közül (ajándék, vétel, csere, köteles példány) csupán a vételt lehetne irányítani, ha meg lenne oldva a könyvbehozatal Magyarországról. Alapítványi pénzekből valamelyest sikerül tervszerűen hozzájutni alapvetően fontos művekhez, de ezt a gyarapítási módot mégis inkább esetinek nevezném, hiszen attól függ, hozzájutunk-e valamennyi pénzeszközhöz, mekkora ez az összeg, és mikor kapjuk. Ha tehetjük, akkor leginkább a könyvhétre megjelent művek közül válogatunk, és a szállítást is magunknak kell megoldani.

Az alapítás utáni években a nemzetközi csere révén jutottunk a legtöbb könyvhöz, elsősorban az OSZK és az Akadémia könyvtára jóvoltából. Az utóbbi években a nemzetközi könyvcseré is megcsappant az e célra szánt anyagiak csökkentése miatt. A tanszék könyvtára számára ez nagy „érvágásnak” számít, hiszen a legbiztosabb forrásunk apadt el...

A hatvanas években sok vajdasági helységben találtunk felszámolt magyar tannyelvű iskolákat, amelyeknek gazdag könyvtára volt még a Monarchia idején. Egy valamikori bányai gimnáziumi könyvtárból kerültek a tanszék könyvtárába a legrégebbi, legértékesebb könyvek: Pázmány Péter *Igazságra vezető kalauzájának* 1637-es, harmadik kiadása, Bod Péter *Magyar Athenasa* és még több régi magyar könyv. Mivel élő oktatási tanintézmény az Újvidéki Magyar Tanszék, ahol magyartanárok képzése folyik, nem a régi könyvek gyűjtése a fő célunk, inkább az oktatásban és kutatásban használható alaplívek, mégis fontos része az állománynak ez a részleg.

Említésre méltó része a tanszéki könyvtárnak az írói hagyatékok különgyűjteménye. Némelyik legátum teljes, némelyik csak részben került a tanszékre. Teljes hagyatékok: Gál László vajdasági író könyvtára, Sinkó Ervinnek és Penavin Olgának, a tanszék egykori tanárainak könyvtára. Részben került a

tanszékre Löbl Árpád, B. Szabó György, Djordje Maletin, Szirmai Károly és mások gyűjteménye.

A könyvtár szolgáltatásai megfelelnek az egyetemi oktatást szolgáló követelményeknek oly módon, hogy a dokumentumcentrikusságot felváltja a tájékoztatást nyújtó intézménytípus. Megmaradt a helybenhasználat szolgáltatása (a szemináriumi és a központi olvasóteremben), a kölcsönzés, a könyvtárközi kölcsönzés, a másolási lehetőségek és az ingyenes internethasználat az egyetemi hallgatók számára is. Ez utóbbi csak az elmúlt években valósulhatott meg a gazdasági és politikai helyzet miatt.

Az állomány feltárása nagyrészt még a cédulakatalógusok segítségével történik. Szerzői betűrendes katalógusa gazdag, fogalmakra és személyekre történő utalórendszerével igyekszik pótolni a hiányzó szak- és tárgyszókatalógust. A számítógépes feldolgozás is folyamatban van, de nagyon lassan halad. Ennek egyik oka, hogy nincs, aki csak ezt csinálja (hiszen egyszemélyes a könyvtár), a másik probléma a megfelelő program hiánya. Pillanatnyilag a BISIS alapján történik az adatbevitel. A hazai és a külföldi adatbázisokban on-line kutathatnak az olvasók.

A különgyűjtemények katalógusát külön vezetik, miként a folyóiratokét is.

Arra a kérdésre, hogy mit olvasnak a hallgatók, nehéz pontos választ adni, hiszen az elmúlt években nem végeztünk kellő mélységben olvasásszociológiai vizsgálatokat. A rendelkezésünkre álló kimutatások alapján azonban megállapíthatjuk, hogy a tanterv alapján kötelező és ajánlott irodalom (magyar és világirodalomból) mellett a klasszikusokat és a mai magyar irodalom legújabb műveit olvassák. Az irodalmi folyóiratok is népszerűek, habár a folyóiratokat általában helyben lehet olvasni.

Az egyetemi hallgatók nemcsak kölcsönöznek a könyvtárból, hanem részei különböző foglalkozásoknak is. A könyvtárhasználati szokásokat és az önálló kutatómunkára való nevelést – tájékozódást a hagyományos és modern kutatási eszközök segítségével – a szaktanár és a könyvtáros együttesen végzik. A tanterv kötelező tantárgy keretében írja elő az információforrások megismerését: ez *Szakirodalmi tájékoztatás* címen önálló tárgy két féléven keresztül, és a különböző dokumentumtípusok ismeretét, a szakdolgozat-íráshoz szükséges egyéb ismeretek elsajátítását (jegyzetelés, idézés, hivat-

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK VI. VILÁGTALÁLKOZÓJA

kozás stb.) tartalmazza. 2005-től az új terv alapján ezeket az ismereteket elmélyíthetik az egyetemisták választható tárgyak felvételével, amelyek a könyv történetére, a könyvtárak történetére, bibliográfiák készítésére és hasonló ismeretekre vonatkoznak.

A könyvek népszerűsítése érdekében minden év októberében – az úgynevezett tanszéki napon – kiállítást szervezünk *Értékeinkből* címmel. A kiállítások tematikáját aktuális események, évfordulók sugallják (a honfoglalás, a kereszténység felvételének 1000 éves jubileuma, a Kalangya című folyóirat megindításának 70. évfordulója, 70 éves a Híd című irodalmi folyóirat stb.), de bemutattuk régi és ritka könyveinket, az új beszerzéseket, sajtótörténeti és más érdekes dokumentumokat, amelyek a raktári térben lappanganak, s csak így tudjuk felkelteni a hallgatók érdeklődését irántuk.